UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2014 Silvie Pluhařová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Silvie Pluhařová

Začínající učitel na základní škole pro sluchově postižené

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. BcA. Pavel Kučera

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne 17. 6. 2014

……..

Poděkování

Děkuji panu Mgr. BcA. Pavlovi Kučerovi za odborný přístup, cenné rady a vstřícnost během konzultací. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za psychickou podporu. V neposlední řadě děkuji i respondentům, bez kterých by praktická část mé práce nevznikla.

Obsah

Úvod **7**

I Teoretická část **8**

1 Sluchové postižení **8**

1.1 Surdopedie jako speciálně pedagogická disciplína 9

1.2 Klasifikace sluchových vad 9

1.3 Dopady sluchového postižení na osobnost jedince 13

1.4 Kultura Neslyšících 14

2 Komunikace sluchově postižených **15**

2.1 Komunikační přístupy ve výchově a vzdělávání sluchově postižených 15

2.2 Komunikační systémy 18

3 Učitel **21**

3.1 Problematika pedagogické profese 21

3.2 Osobnost a kompetence učitele 21

3.3 Specifika práce učitele u žáků se sluchovým postižením 22

4 Vzdělávání žáků a studentů se sluchovým postižením v ČR **24**

II Praktická část **27**

5 Začínající učitel na základní škole pro sluchově postižené **27**

5.1 Vymezení cílů výzkumu, hypotézy výzkumu, techniky zkoumání 27

5.2 Interpretace výsledků 29

5.2.1 Paní učitelka A, 2. stupeň základní školy pro sluchově postižené, I. škola 29

5.2.2 Pan učitel B, 2. stupeň základní školy pro sluchově postižené, I. škola 32

5.2.3 Paní učitelka C, 2. stupeň základní školy pro sluchově postižené, II. škola 34

5.2.4 Paní učitelka D, 1. stupeň základní školy pro sluchově postižené, III. škola 36

5.2.5 Paní učitelka E, 1. stupeň základní školy pro sluchově postižené, III. Škola 38

5.3 Závěr výzkumného šetření a doporučení pro speciálněpedagogickou praxi 41

Závěr **43**

Seznam použité literatury a zdrojů **44**

Přílohy **46**

Úvod

Slepota odděluje člověka od světa věcí
... hluchota od světa lidí.
Helena Kellerová

Již v dětském věku jsem se poprvé setkala s osobami se sluchovým postižením. Jednalo se o dva mladé lidi, kteří spolu komunikovali znakovým jazykem. Usmívali se a já nevěděla proč, když oba mlčeli. Bylo mi to vysvětleno a už tehdy problematika osob se sluchovým postižením upoutala mou pozornost. Má následná praxe rovněž potvrdila, že bych se chtěla věnovat výchově a vzdělávání žáků se sluchovým postižením, a tudíž o tématu pro mou bakalářskou práci bylo tedy rozhodnuto.

Ve speciálním školství jsou na učitele kladeny jiné požadavky než na školách pro intaktní žáky, obzvlášť pak na surdopedy díky jiným formám komunikace. Rozhodla jsem se zjistit, s čím vším se začínající učitelé na základních školách pro sluchově postižené potýkají. Na jaké úrovni jsou jejich pedagogické kompetence po získání titulu na vysoké škole? Jsou dostatečně připraveni nebo je více naučí až praxe? S čím jsou spokojeni, a v čem vnímají nedostatky? Nalézt odpovědi na tyto a mnohé další otázky je cílem mé práce.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti kapitol, z čehož jsou čtyři teoretické a jedna je zaměřená prakticky. V první kapitole se věnuji sluchovému postižení – počtu osob se sluchovým postižením, klasifikaci sluchových vad a dopadů tohoto znevýhodnění na běžný život. Zároveň se zabývám oborem surdopedie a komunitou Neslyšících. Druhá kapitola obsahuje problematiku komunikace osob sluchově postižených. Jsou zde zmíněny komunikační přístupy a komunikační systémy. Třetí kapitola se soustředí na osobnost učitele, dále pak také na specifika pedagogické práce. V poslední, čtvrté teoretické kapitole, jsou zmíněny možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením v České republice.

Praktická část je věnována výzkumnému šetření specifik a jejich obtíží v práci začínajícího učitele na základní škole pro sluchově postižené. Cílem je zhodnotit hlavní problémové aspekty práce v začátcích pedagogické kariéry. Využila jsem metodu kvalitativního výzkumu. Bylo provedeno 5 rozhovorů s učiteli – surdopedy, kteří v oboru nepracují dlouho. V praktické části jsou uvedeny přepsané záznamy jednotlivých rozhovorů a závěr výzkumného šetření obsahující doporučení pro speciálně pedagogickou praxi. V příloze jsou uvedeny otázky k rozhovorům.

I Teoretická část

1 Sluchové postižení

Úvodní kapitola nastíní počet osob se sluchovým postižením v České republice. První podkapitola pojednává o problematice surdopedie, coby speciálně pedagogické disciplíny. Další podkapitola se věnuje klasifikaci osob se sluchovým postižením. V navazující podkapitole se zaměřím na dopady sluchového postižení na osobnost jedince a na jeho společenský život a v podkapitole poslední na komunitu Neslyšících.

Sluch je schopnost vnímat zvuky prostřednictvím smyslového orgánu – ucha, díky kterému jsou nám zprostředkovávaná kvanta informací, které jedinec se sluchovým postižením přijímá převážně zrakem a taktilní percepcí. Souralová (in Souralová, Langer, 2005, s. 9) píše, že: „*Absence zvukových vjemů ovlivňuje život sluchově postižených, neboť nedostatečná či narušená recepce akustických vjemů způsobuje vážnou komunikační bariéru, která se může promítat do různých složek osobnosti především v oblasti kognitivní, psychosociální a emocionální.*“

Podle informací z časopisu Gong je v České Republice přibližně 0,5 milionu lidí se sluchovým postižením. Většinu tvoří starší lidé, u kterých se jedná o zhoršení sluchu v důsledku vyššího věku. Lidí, kteří se s vadou sluchu narodili (nebo jejich vada vznikla v raném dětství), zde žije cca 15 000. Dále v České republice žije asi 3900 osob s praktickou hluchotou (tj. ztráta sluchu větší než 70dB) a přibližně 3700 osob s úplnou hluchotou (tj. sluchová ztráta větší než 90dB), u kterých se sluchová vada vyskytuje od narození nebo v průběhu školní docházky. Uživatelů znakového jazyka je v České republice asi 7300. Prognózy do budoucna jsou takové, že bude přibývat lidí s nedoslýchavostí v řadách mladší generace, a to nejen v České republice. Jako příčina je v časopisu Gong uveden hlasitý poslech hudby, ať už na diskotékách či ve sluchátcích. Přibývá tak i počet implantací kochleárních implantátů. „*V České republice i v zahraničí se zvyšuje počet uživatelů kochleárního implantátu. Jde o neuroprotézu. Implantát složený ze svazku elektrod, řečového procesoru a mikrofonu umožňuje vyvolávat zvukové vjemy a pacient se je učí zpracovávat. Operace a veškerá péče s ní spojená, která stojí přes 1 milion korun, je zcela hrazena pojišťovnou, pokud pacient splňuje daná kritéria. Výrazný je u nás především nárůst počtu implantovaných dětí.*“ (Kolik je v České republice sluchově postižených?, [online]).

Jak uvádí Bartoňová (2012), tak počet dětí s kochleárním implantátem skutečně narůstá. Z výzkumného šetření, které proběhlo v červnu 2010, je zjištěno, že bylo zavedeno v České republice celkem 402 kochleárních implantátů dětským uživatelům. Ke dni 30. dubna 2012 počet implantací u dětí vzrostl na počet 470.

1.1 Surdopedie jako speciálně pedagogická disciplína

Surdopedie je samostatná disciplína speciální pedagogiky, která se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem osob se sluchovým postižením. Bez znalosti surdopedie se učitel v oboru neobejde.

Jak uvádí Potměšil (2003), tak se jedná o poměrně mladý vědní obor, neboť byl až do roku 1983 zahrnován do komplexního oboru logopedie. Oba uvedené obory se více vyvíjely a nastaly tak rozlišnosti v metodice práce a v charakteru pojetí cílů. Ovšem jak dále Potměšil (2003, s. 7) uvádí: „*Logopedie je součástí výchovné a vzdělávací práce v surdopedie i nadále a bude mít vždy svoje pevné místo ve speciálních školách pro sluchově postižené.*“

Je důležité vymezit cílové skupiny surdopedické péče. Primárně se jedná především o děti se sluchovým postižením. Mezi další vymezené skupiny podle Potměšila (2003) patří rodiče (zcela specifickou skupinu tvoří rodiče neslyšící) a pedagogičtí pracovníci – surdopedi.

1.2 Klasifikace sluchových vad

Existuje spousta definic pro termín sluchové postižení. Vybrala jsem si definici ze zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči, který byl novelizován zákonem č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, kde jsou osoby se sluchovým postižením vymezeny jako *„…osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem*“ (zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, [online]).

Sluchové vady lze klasifikovat z různých pohledů. Dle Horákové (in Pipeková, 2010) můžeme u postižení sluchu klasifikovat tři základní hlediska:

- dle místa vzniku postižení
- dle období vzniku postižení
- dle stupně postižení

Klasifikace sluchové postižení dle místa vzniku postižení

Sluchové vady podle místa, kde vznikly, rozlišujeme na dvě základní skupiny:

1. **Periferní nedoslýchavost či hluchota**

   Převodní vady – jejich příčinou může být jakákoli překážka, která se vyskytne v zevním zvukovodu nebo ve středním uchu. Překážkou například může být zvětšená mandle, která má na svědomí poruchu ventilace středouší, nebo nahromaděný ušní maz, který nabyde podoby pevné mazové zátky. Mezi další příčiny patří opakované záněty středního ucha, perforace bubínku či otoskleróza. Takto vzniklé vady nejsou trvalé. Při odstranění příčiny je odstraněno sluchové postižení (Horáková in Pipeková, 2010).

   Percepční vady (senzoneurální) – dochází k porušení funkce mozkové kůry, vnitřního ucha nebo sluchového nervu. Mezi příčiny percepčních vad sluchu řadíme například poškození sluchového orgánu plodu během těhotenství, a to v případě virové nákazy matky, například zarděnek. Dále se jedná o úrazy hlavy, záněty mozkových blan v raném věku aj. percepční vady představují závažnější problém jak diagnostický, tak i léčebný. Percepčních vad je více než vad převodních (Horáková in Pipeková, 2010).

   Smíšené vady – tyto vady vznikají kombinací vad převodních a vad percepčních (Horáková in Pipeková, 2010).

2. **Centrální nedoslýchavost či hluchota**

   Tato skupina poruch sluchu zahrnuje komplikované defekty, které jsou způsobeny různými procesy. Postižen je podkorový a korový systém sluchových vad (Horáková in Pipeková, 2010).

Klasifikace sluchového postižení dle období vzniku postižení

Muknšnáblová (2014, s. 20) se ve své nové knize k úvodu do této klasifikace vyjadřuje následovně: „*Rozdělíme-li sluchové poruchy dle věku jedince, kdy se objevily první příznaky*

poškození sluchu, zjistíme, že 20% všech sluchových poruch se rozvijí v dětství. Ostatních 80% jsou vady zjištěné v dospělosti, kdy se frekvence výskytu zvyšuje s narůstajícím věkem."

Dle Horákové (in Pipeková, 2010) máme i v této klasifikaci základní dělení na dvě skupiny:

1. **Postižení sluchu v období prelingválním**

   Patří sem postižení, která vznikla genetickou podmíněností (typickým příkladem je, že slyšící rodiče jsou nositeli jednoho poškozeného a jednoho zdravého znaku), úrazy nebo nemoci matky během prenatálního období (zarděnky, spalničky, toxoplazmóza aj.) nebo komplikacemi v perinatálním období (asfyxie, protahovaný porod, poporodní žloutenka, předčasný porod aj.) (Horáková in Pipeková, 2010). Muknšnáblová (2014) uvádí i problém nadměrného užívání alkoholu matky během těhotenství, kdy u plodu dojde k tzv. fetálnímu alkoholovému syndromu, který má mezi svými příznaky i percepční sluchové vady.

   Do této skupiny dále řadíme sluchová postižení, která vznikla do 6 let věku jedince a rozvoj (fixace) řeči tak nebyl dokončen. U jedince dochází ke ztrátě získaných řečových stereotypů. Jako příčiny uvádí Horáková (in Pipeková, 2010) infekční choroby (příušnice, zarděnky, spála, meningoencefalitida, zánět mozkových blan aj.), hnisavé záněty středního ucha, nebo úrazy hlavy způsobující poškození mozku.

2. **Postižení sluchu v období postlingválním**

   Do této skupiny řadíme postižení, která vznikla po 6. roku věku jedince, tedy po ukončení fixace řeči. Příčiny těchto postižení bývají podobné jako u postižení v období prelingválním, jak uvedla Horáková (in Pipeková, 2010). Muknšnáblová (2014) dále poukazuje na problematiku působení silné zvukové zátěže. Nebezpečná je krátkodobě i dlouhodobě, záleží na intenzitě hluku. Udává u dlouhodobého působení 85 dB a u impulzivního nad 110 dB. Vysoká hlučnost nenávratně poškozuje sluchové buňky. K dlouhodobé zvukové zátěži dochází při poslechu hlasité hudby na diskotékách či v přenosných přehrávačích, nebo v hlučném pracovním prostředí. Dalšími příčinami jsou chemické látky, a to jak v podobě léků (antibiotika – streptomycin, neomycin, diuretika, alkaloidy aj.), nebo v podobě nelékové (nikotin, organická rozpouštědla, chinin v nápojích aj.) (Muknšnáblová, 2014).

Klasifikace sluchového postižení dle stupně postižení

V této klasifikaci se odborníci často v názoru rozcházejí a udávají různé počty decibelů v jednotlivých stupních sluchového postižení.

Hrubý (1998) udává vymezení podle Světové zdravotnické organizace (WHO) a Mezinárodního úřadu pro audiologii (BIAP), kdy WHO za neslyšícího považuje pouze osoby, které nevnímají žádný zvuk ani při použití nejsilnějšího zesílení.

Názvy kategorií	**Velikost ztráty sluchu v dB**
Normální sluch	0 až 25dB
Lehká nedoslýchavost	26 až 40 dB
Střední nedoslýchavost	41 až 55 dB
Středně těžké poškození sluchu	56 až 70 dB
Těžké postižení sluchu	71 až 90 dB
Velmi závažné postižení sluchu	Více než 90dB

Tab. 1: Vymezení podle WHO a BIAP (Hrubý, 1998, s. 55, upraveno)

V publikaci Muknšnáblové je uvedeno české vymezení podle Sedláčka. Autorka dodává, že tato klasifikace je přizpůsobena dětem.

Názvy kategorií	**Velikost ztráty sluchu v dB**
Normální sluch	0 až 20 dB
Lehká nedoslýchavost	20 až 40 dB
Střední nedoslýchavost	40 až 50 dB
Těžká nedoslýchavost	50 až 60 dB
Praktická hluchota	60 dB a více
Úplná hluchota	90 dB a více

Tab. 2: Vymezení podle Sedláčka (in Muknšnáblová, 2014, s 19, upraveno)

Dle Muknšnáblové (2014) jedinec, který má úplnou jednostrannou hluchotu, není považován za neslyšícího, protože zvuk vnímá druhým uchem. Dále uvádí, že u dětí se může vyskytnout na každém uchu jiný stupeň sluchového postižení.

1.3 Dopady sluchového postižení na osobnost jedince

Pro většinu lidí je sluch součástí jejich běžného života. Slyšící jedinec by si jen stěží dokázat představit, jaké to je, žít v naprosto tichém světě.

Sluchové postižení vyvolává velké množství překážek, zejména komunikačních a sociálních, kdy u jedince se sluchovým postižením hrozí riziko sociální izolace (Slowík, 2007). K největším problémům dochází v rodinách, ve kterých se slyšícím rodičům narodí dítě se sluchovým postižením. U rodičů se dostavují pocity bezradnosti, neštěstí, neinformovanosti a překvapení. Chybí jim představa o tom, co jejich dítě slyší, a co už ne. Potýkají se s nevědomostí, jak se situací naložit, protože psychická podpora často přichází hodně pozdě. I když milují své dítě, tak neví, jako formou tuto náklonost projevovat. Snadnější situace nastává v rodinách, ve kterých se dítě se sluchovým postižením (nebo dítě slyšící) narodí neslyšícím rodičům. Správná forma komunikace je automaticky zajištěna pomocí znakového jazyka, který je pro malé dítě (ať už slyšící nebo neslyšící) lehký na porozumění (Pitnerová in Mühlpachr, 2007).

Tímto tématem se zabývá i Bartoňová, která uvádí, že: „*Sluchová vada ovlivňuje celou osobnost sluchově postiženého dítěte podle jejího charakteru a stupně, doby jejího vzniku, některých specifických psychických schopností a vlastností osobnosti dítěte a vlivů prostředí*“ (Bartoňová, 2005, s. 143).

Kromě předchozího výčtu plní sluch i funkci bezpečnostní. Sluch jako jediný smysl zůstává ve střehu i během spánku. V bdělém stavu je sluch neocenitelný pomocník v různých nečekaných situacích a můžeme tak rychle jednat dle potřeby. Člověk s těžkým sluchovým postižením je v tomto smyslu zranitelnější než člověk slyšící (Slowík, 2007).

Podle Vágnerové (in Bartoňová, 2005) jsou lidé s vrozeným sluchovým postižením více emotivní a mají obtíže se sebeovládáním. V různých situacích reagují impulzivně a řešení bývají zkratkovitá. Totéž uvádí i Strnadová (in Mühlpachr, 2007) přímo se zaměřením na děti.

Výstavba plnohodnotného komunikačního systému je tedy hlavním úkolem péče o dítě se sluchovým postižením. Vytvoření adekvátního prostředí pro výchovu a vývoj, které umožní jedinci aktivní zapojení se do společenského života a zamezí tak případné izolaci (Pitnerová in Mühlpachr, 2007).

1.4 Kultura Neslyšících

„*Neslyšící lidé si budují identitu na základě jejich hluchoty*“ (Cart, 1994, s. 40 in Kosinová, 2008, s. 44).

Kultura Neslyšících a její znalost je důležitá hlavně pro neslyšící samotné. Dodává jim možnost pozitivního přijetí sebe sama a pocitu, že někam patří. Má vliv na psychiku a vývoj osobnosti. V komunitě Neslyšících se člen musí cítit být doma. Znamená to nejen chování jedince navenek, ale i jeho vnitřní sounáležitost (Kosinová, 2008).

Jedná se o jazykovou a kulturní menšinu. Velké „N“ zavedli sami neslyšící. Mezi členy kultury Neslyšících patří lidé neslyšící, nedoslýchaví a ohluchlí, dále tlumočníci a děti neslyšících rodičů. Komunita se vyznačuje používáním znakového jazyka, společnou historií, zvyklostmi a také problémy a osudy jim společnými (Hrubý, 1999).

Setkání v klubech a spolcích pro Neslyšící se v České republice účastní většinou lidé středního a staršího věku, mladí preferují jiné druhy setkání. Jedná se o pravidelná setkání, na kterých si účastníci povídají a předávají si tak zkušenosti. V České republice existuje několik organizací: Česká unie neslyšících, Českomoravská jednota Neslyšících, Svaz neslyšících a nedoslýchavých, Hradecký spolek neslyšících, Centrum pro dětský sluch Tamtam (dříve Federace rodičů a přátel sluchově postižených), Národní centrum pro neslyšící, Oblastní unie neslyšících, Pražský spolek neslyšících. Tyto organizace jsou zaměřeny na ochranu práv, potřeb a zájmů osob se sluchovým postižením. V roce 1992 vznikla Asociace organizací neslyšících (ASNEP). Existují u nás i další spolky, které jsou již zaměřeny zájmově (Kosinová, 2008).

2 Komunikace sluchově postižených

Jedním ze základních předpokladů pro mezilidské vztahy je úspěšné vzájemné dorozumívání. Vzájemná komunikace je důležitá pro výchovu a vzdělávání dětí. Jedinec komunikací projevuje své potřeby a city, své myšlenky a svou vůli. U dítěte je komunikace důležitá pro jeho vyjadřování potíží či potřeb (Muknšnáblová, 2014).

Vyjadřování osob (a zvláště dětí) s těžkým sluchovým postižením je jednoduché a přímé, a to kvůli omezenému množství komunikačních prostředků, způsobenému stupněm jejich postižení. U poruch klasifikovaných jako lehké a střední je přítomen dobrý rozvoj mluvené řeči a přirozený vývoj dítěte. Zejména to platí při korigování sluchu sluchadlem v kombinaci například s odezíráním (Muknšnáblová, 2014).

Na roli pedagogů poukazuje Souralová: „*Úkolem všech pedagogů, kteří se věnují výchově a vzdělávání sluchově postižených, je rozvinout osobnost sluchově postiženého (zejména jeho jazykovou a sociální kompetenci) a umožnit mu v co nejvyšší možné míře socializaci do majoritní slyšící společnosti*“ (Souralová, Langer, 2005, s. 19).

V následujících podkapitolách se věnuji definováním komunikačních přístupů a komunikačních systémů ve výchově a vzdělávání žáků se sluchovým postižením.

2.1 Komunikační přístupy ve výchově a vzdělávání sluchově postižených

Postupem času se utvořily rozdílné komunikační přístupy. Není rozhodnuto o tom, který z přístupů je pro výchovu a vzdělávání dětí se sluchovým postižení nejvhodnější, neboť není známa ideální metoda, která by šla v praxi aplikovat při práci se všemi neslyšícími dětmi. Existuje tak více komunikačních přístupů a výběr záleží na individuálních schopnostech jednotlivých osob (Muknšnáblová, 2014; Souralová, Langer, 2005).

Orální přístup

Cílem orální metody je osvojení si a rozvinutí mluvené řeči na dostatečnou úroveň a tím umožnit komunikaci dětí s jejich rodinou, neboť většina dětí se sluchovým postižením se rodí slyšícím rodičům (Watson in Gregory, 2001). Autorka dále uvádí, že: „*Primárním cílem*

orálního přístupu je tedy podporovat srozumitelný mluvený jazyk a schopnost mluvenému jazyku porozumět“ (Watson in Gregory, 2001, s. 72).

Nedílnou součástí orálního přístupu je odezírání a řečová výchova. Dle Potměšila se jedná o metodu, která nelze využít univerzálně na všechny jedince se sluchovým postižením. Orální metoda je využitelná u osob, jimž zbytky sluchu dovolí stavět jejich komunikaci pouze na mluvené řeči (Potměšil, 2003). Tento fakt vedl k vytvoření dalších komunikačních přístupů, které již byly založeny na využití vizuálněmotorických komunikačních systémů, zejména znakového jazyka (Souralová, Langer, 2005).

„*Efektivního vzdělávacího procesu sluchově postižných je možné dosáhnout pouze tehdy, pokud bude mezi pedagogem a jeho žákem probíhat funkční komunikace. Ta může probíhat jen při dodržení podmínek, které jsou stanoveny osobnostními předpoklady komunikačních partnerů, tedy s aktivním používáním znakového jazyka*“ (Souralová, Langer, 2005, s. 26).

Simultánní přístup

Při užívání tohoto komunikačního přístupu se využívá většinového jazyka (v našem případě mluveného českého jazyka) a paralelně s ním i další doplňující komunikační formy. Simultánní komunikační přístup je vyrovnání orální a vizuálněmotorické jazykové komunikační produkce (Krahulcová, 2002). „*Simultánní komunikace je tedy využívána pro překlad mluveného jazyka do znakového a obráceně*“ (Muknšnáblová, 2014, s. 54).

Muknšnáblová (2014) dodává, že simultánně vizuálně-motorické doplňky jsou následující: prstová abeceda, znakovaný český jazyk, psaná podoba jazyka, pomocné artikulační znaky, gesta, mimika. Všechny tyto formy staví na vizualizaci.

Podle Krahulcové (2002) je spojení znakového jazyka a mluvení nejčastěji využívanou dvojicí forem pro simultánní komunikaci. „*Systémy simultánní komunikace se ukazují jako progresivní v určitých skupinách dětí: u těžce sluchově postižených dětí v rodinách, ve kterých se nemluví majoritním jazykem státu, u dětí s dalším postižením včetně poruch chování a učení, u dětí, jejichž rodiče mají snahu naučit se znakovému jazyku*“ (Krahulcová, 2002, s. 33). Jak ale Krahulcová uvádí v další části textu, tak trvalé využívání dvou rozdílných komunikačních kódů podněcuje kognitivní přetížení. Tento komunikační přístup je pro výchovu a vzdělávání dětí se sluchovým postižením vhodný pouze z části.

Totální komunikace

Totální komunikace je definována jako komplexní komunikační systém. Jsou zde zahrnuty veškeré komunikační formy: znakový jazyk, prstová abeceda, odezírání, znakovaná čeština, gesta, mimika, pantomima, čtení, psaní aj. Jedinec se učí všem složkám komunikace a žádná z nich není zavrhována či vyzdvihována (Muknšnáblová, 2014).

Souralová (2005) doplňuje, že tento přístup vznikl přímo z iniciativy osob s těžkým sluchovým postižením, které si byly vědomy toho, že pouze orální přístup není ve vzdělávacím procesu dostatečně efektivní.

Naopak: „*Kritikové systému totální komunikace poukazují na skutečnost, že komunikační kompetence slyšících učitelů ve znakovém jazyce nedosahuje požadované úrovně, čímž je plnohodnotná komunikace mezi učitelem a žákem objektivně narušena*“ (Souralová, Langer, 2005, s. 27).

Všichni mnou prostudovaní autoři uvádí, že totální komunikace není komunikační metodou, ani metodou vyučovací, ale filozofií komunikace.

Krahulcová uvádí 7 charakteristických rysů totální komunikace dle Světové federace neslyšících:

1. Plné respektování práv neslyšícího dítěte na optimální a neomezený rozvoj.
2. V procesu totální komunikace použití všech známých metod a prostředků, kdy dbá také na využívání zbytků sluchu a využívání mluvené řeči.
3. Používání všech komunikačních technik osobami v okolí dítěte.
4. Uskutečňování totální komunikace od nejranějšího věku dítěte.
5. Možnost uplatňování totální komunikace na všech stupních vzdělávání neslyšících.
6. Usilování totální komunikace jak o integraci, tak o rehabilitaci.
7. Možnost volby komunikační formy na základě vlastního uvážení a rozhodnutí. (Krahulcová, 2002)

Bilingvální přístup

Ve výše zmíněných přístupech bylo úkolem vytvoření mluvené řeči jako prostředku pro vzdělávání a socializaci. Bilingvální přístup má za cíl dosáhnutí rozvoje jazyka a myšlení, nezávisle na kvalitě mluveného projevu. Komunikace je založena na přenosu informací ve dvou jazykových kódech (ve znakovém jazyce a psanou formou národního jazyka), které nejsou vzájemně přímo překládány a znakový jazyk je zde brán jako jazyk mateřský (Krahulcová, 2002).

„*Vyučovací obsah je předáván žákům nejlépe plně kvalifikovaným neslyšícím učitelem ve znakovém jazyce, a poté slyšící učitel transformuje pochopené poznatky do psané podoby českého jazyka. Oba učitelé jsou trvale ve třídě, ale český jazyk a znakový jazyk se současně (simultánně) užívají co nejméně*“ (Krahulcová, 2002, s. 43).

Souralová dodává, že k zavedení bilingválního přístupu do vyučování vedly zkušenosti, ze kterých se dala vyhodnotit lepší sociální vyspělost neslyšících dětí narozených neslyšícím rodičům, než u neslyšících dětí ze slyšících rodin (Souralová, Langer, 2005).

V České republice se bilingvální přístup na školách realizuje od roku 1995. Metoda je využívána například v Mateřské škole a Základní škole pro sluchově postižené Brno nebo na Střední škole, základní škole a mateřské škole pro sluchově postižené Holečkova, Praha (Krahulcová, 2002).

2.2 Komunikační systémy

Legislativní zakotvení a vymezení komunikačních systémů je obsaženo v zákoně č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob. V zákonu se píše, že: „*Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv*“.

Horáková (in Pipeková, 2010) rozděluje komunikační systémy na dva základní, a to systém audioorální, který je tvořen mluveným jazykem majoritní slyšící společnosti a vizuálněmotorickým. Dle zákona č. 384/2008 Sb. mezi vizuálněmotorické komunikační systémy řadíme český znakový jazyk a dále systémy z něj vycházející: znakovanou češtinu, prstovou abecedu, vizualizaci mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, daktylografiku, Lormovu abecedu, vibrační metodu Tadoma, Braillovo písmo s využitím taktilní formy a taktilní odezírání.

Osobami se sluchovým postižením jsou nejvíce využívány tyto komunikační systémy:

Český znakový jazyk

Má vlastní slovní zásobu i vlastní gramatiku a tím se stává naprosto nezávislým na českém jazyce. Je přirozeným jazykem neslyšících a může být i jazykem mateřským (Souralová, Langer, 2005).

V dřívější době byl znakový jazyk brán pouze jako nepropracovaný a nedokonalý komunikační systém. To se ovšem díky našim i zahraničním výzkumům změnilo a znakový jazyk je uznáván jako plnohodnotný komunikační prostředek (Hrubý, 1999).

Znakovaná čeština

Z pohledu lingvistiky není znakovaná čeština, na rozdíl od českého znakového jazyka, přirozeným jazykovým systémem, nýbrž je definována jako systém uměle vytvořený. Znakovanou češtinu vytvořili slyšící lidé se záměrem domluvit se s neslyšícími uživateli znakového jazyka. Pro slyšícího jedince je zvládnutí znakované češtiny snazší, než osvojení si znakového jazyka, neboť mu stačí aplikovat prvky českého znakového jazyka na svoji znalost jazyka českého (Hrubý, 1999).

Prstová abeceda

Prstová neboli daktylní abeceda je komunikační forma realizovaná používáním různých poloh a postavení prstů, čímž se docílí vyjádření písmen. Prstovou abecedu vytvořili mnichové, jakožto dorozumívací prostředek po závazku k věčnému mlčení. Prstová abeceda může být jak jednoruční, tak obouruční (Krahulcová, 2002). Využití nachází především ve chvíli, kdy je třeba sdělit informaci, která nelze vyjádřit znakovým jazykem (absence příslušného znaku), například zeměpisné názvy, vlastní jména, odborné termíny aj. (Souralová, Langer, 2005).

Vizualizace mluvené češtiny

Zákon č. 384/2008 Sb. definuje vizualizaci mluvené češtiny jako: „*Zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace*“.

Písemný záznam mluvené češtiny

Jedná se o převedení mluvené řeči do písemné podoby, a to v reálném čase. (zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, [online]).

3 Učitel

„Učitelé jsou významnými činiteli ve společnosti, která jim na základě předepsaného vzdělání a zákonů svěřuje moc ovlivňovat ideje, postoje a vzorce chování mladých lidí. Slouží jako zprostředkovatelé teorií a poznatků, hodnot, kulturních vzorců jednání, návyků a tradic“ (Vališová, 2007, s. 16).

3.1 Problematika pedagogické profese

V dnešní době je učitelská profese náročná hned z několika důvodů. Šimoník (2005) uvádí, že žáci mají v běžném životě přístup k velkému množství informací, a to díky informačním a komunikačním prostředkům. Škola se tak stává pro žáky méně atraktivní a učitelé se setkávají s obtížnějším motivováním žáků pro učební činnosti. „*Učitel musí brát v úvahu tuto novou realitu, pokud chce, aby ho žáci poslouchali a rozuměli mu, a aby jim dal chuť do učení a ukázal jim, že informace a znalosti jsou dvě odlišné věci, a že znalosti vyžadují úsilí, koncentraci, disciplínu a odhodlání*“ (Šimoník, 2005, s. 7).

Autor dále zmiňuje i problémy dnešních učitelů s nekázní žáků, která může být projevována i hrubým jednáním a vystupováním.

3.2 Osobnost a kompetence učitele

Osobností učitele se zabývá pedeutologie, která při zkoumání osobností uplatňuje 2 přístupy:

Normativní přístup – Cílem je určit, jaký by měl učitel být, aby byl profesně úspěšný.

Analytický přístup – Cílem je zjištění, jací jsou učitelé reálně, kdy nejsnazší způsob je pozorování učitele v praxi (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Osobnost učitele zmiňuje i Šimoník, který píše, že: „*Učitel by měl být člověk vysoce mravný a charakterově pevný, s širokým společenským a kulturním rozhledem, s kultivovaným verbálním i neverbálním projevem. Učitel by měl být člověk s citlivým, taktním a lidským vztahem k dětem, k mládeži, k lidem*“ (Šimoník, 2005, s. 8).

Základní profesní kompetence by učitel měl získávat již v průběhu své pregraduální přípravy a během profesních začátků na těchto základech stavět svou učitelskou způsobilost (Šimoník, 2005).

Vymezení základních profesních kompetencí poskytuje Průcha (2002):

- **Kompetence odborně předmětové** – tzn. mít odbornou způsobilost k vyučování určitých předmětů.
- **Kompetence psychodidaktické** – umět vytvořit pracovní klima, motivovat žáky, řídit procesy učení.
- **Kompetence komunikativní** – k žákům, k rodičům, ke kolegům.
- **Kompetence organizační a řídící** – vytvoření si systému a řádu.
- **Kompetence diagnostické a intervenční**
- **Kompetence poradenská a konzultativní**
- **Kompetence reflexe vlastní činnosti**

3.3 Specifika práce učitele u žáků se sluchovým postižením

Práce speciálního pedagoga – surdopeda je specifická především v komunikaci, které jsem se věnovala v druhé kapitole. Učitel u žáků a studentů se sluchovým postižením by měl být znalý v pedagogice, psychologii, audiologii, lingvistice, sociologii a filozofii, a to v různé hloubce a rozsahu (Macurová, 2006, online).

Pro práci pedagoga u žáků se sluchovým postižením existují určité obecné zásady. Potměšil (1999) ve své publikaci vymezuje zásady následující:

- **Zásada stálého udržování zrakového kontaktu** – jedná se o hlavní podmínku komunikace ve znakovém jazyce nebo u odezírání.
- **Zásada komunikativnosti prostředí** – například poskytnutí prostoru pro různé dotazy a odpovědi.
- **Zásada poskytování zpětné vazby** – Důležitá pro kontrolu vzájemného porozumění a výsledků činnosti.

- **Zásada jasné struktury a pravidel pro organizaci činnosti** – Strukturovaná forma vyučování je u neslyšících žáků důležitá kvůli upevnění si zaběhnutých pochodů a pravidel. Zabraňuje k docházení nejasností a přispívá k dobrému klimatu třídy.
- **Zásada uvádění nových vědomostí a dovedností do vztahů** – žáci se sluchovým postižením mají ztížené celistvé vnímání učiva, proto je důležité v učivu nalézt vzájemné souvislosti mezi pojmy, které vedou k lepšímu pochopení probírané látky.

4 Vzdělávání žáků a studentů se sluchovým postižením v ČR

Institucionální vzdělávání osob se sluchovým postižením může v dnešní době probíhat dvojím způsobem (Komorná, 2008):

- v zařízeních, která jsou určena pro osoby se sluchovým postižením
- v běžných školách v rámci integrace

„*V ČR výchovně vzdělávací péči zajišťují školy a školská zařízení pro sluchově postižené, nestátní zařízení a občanská sdružení. Mezi instituce, které se podílejí na vzdělávání dětí a studentů s vadou sluchu, patří speciálně pedagogická centra, střediska rané péče, mateřské, základní a střední školy pro sluchově postižení*“ (Komorná, 2008, s. 23).

V této práci se dále budu zabývat pouze školami, neboť právě v nich se vyskytují speciální pedagogové. Činnost škol je vymezena ve Školském zákoně č. 561/2004 Sb. a ve vyhlášce č. 147/2011 Sb., kterou byla změněna vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Mateřské školy pro děti se sluchovým postižením

Mateřské školy pro sluchové postižené jsou zřízeny nejčastěji při školách základních. Cílem speciálních pedagogů v mateřských školách pro sluchově postižené je pomoci dětem s překonáváním komunikační bariéry a lépe tak děti připravit na další vzdělávání a na běžný život. Do těchto škol docházejí děti od 3 do 6 let, které mají různý stupeň sluchové vady (Horáková, 2012).

Základní školy pro žáky se sluchovým postižením

„*Zařazení dítěte do školy musí mimo jiné předcházet zkouška školní zralosti. Jde především o určitou úroveň zralosti centrální nervové soustavy, která se projevuje změnou celkové reaktivity dítěte, zvýšenou odolností vůči zátěži a schopností koncentrace pozornosti*“ (Vágnerová in Horáková, 2012, s. 81).

Tyto školy, oproti školám běžným, mohou otevřít přípravnou třídu, která tak prodlouží dobu studia na 10 let. Další rozdíl je v počtu žáků ve třídě. Dle legislativy má mít třída

nejméně 6 žáků a nejvíce 14 (Horáková, 2012). „*Dále podle tohoto legislativního předpisu mají žáci se sluchovým postižením nárok na speciální metody, postupy, formy a prostředky vzdělávání, kompenzační, rehabilitační a učební pomůcky, speciální učebnice a didaktické materiály. Škola má povinnost zařadit předměty speciálněpedagogické péče, jako jsou např. hodiny individuální logopedické péče, znakového jazyka, řečové výchovy či komunikativních dovedností"* (Horáková, 2012, s. 82).

V současnosti je v České republice 13 základních škol pro žáky se sluchovým postižením (Praha – Smíchov, Praha – Ječná, Praha – Radlice, České Budějovice, Plzeň, Liberec, Hradec Králové, Brno, Kyjov, Ivančice, Olomouc, Valašské Meziříčí, Ostrava – Poruba).

Střední školy pro studenty se sluchovým postižením

Během dalšího vzdělávání se studenti zaměří na přípravu pro své budoucí povolání, které shledají pro svou osobu nejvhodnějším.

„*Jestliže je správná volba povolání důležitá pro intaktní populaci, o to důležitější je u těch, jejichž zdravotní stav je dlouhodobě nebo trvale narušen*" (Horáková, 2012, s. 83).

Absolventi ZŠ mají v rámci středních škol na výběr mezi školou praktickou, středním odborným učilištěm, střední odbornou školu a gymnáziem. Možnost výběru profesního zaměření je v současnosti dostačující. Horáková (2012) uvádí, že výběr profesního zaměření pro studenty se sluchovým postižením je dobrý. „*Nejčastěji se jedná o učební obory strojní mechanik, malíř – lakýrník, krejčí, dámská krejčová, truhlář, kuchař, cukrář, elektrikář, zahradník, zámečník, klempíř, čalouník, prodavač apod.*" (Horáková, 2012, s. 84).

Vysoké školy pro studenty se sluchovým postižením

V dnešní době mohou lidé se sluchovým postižením studovat téměř jakýkoli obor. Obory přímo pro studenty se sluchovým postižením jsou zatím pouze dva v bakalářském studiu s možností navazujícího magisterského. Jedná se o Výchovnou dramatiku neslyšících na Janáčkově akademii múzických umění v Brně a o obor Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě UK v Praze. Na vysokých školách jsou pro zlepšení studijních podmínek zavedeny speciální poradenská centra. Na Univerzitě Palackého v Olomouci se jedná o Centrum pomoci handicapovaným na UP v Olomouci (Horáková, 2012).

Vzděláváním žáků a studentů se sluchovým postižením se zabývají i další zákony, než jen ty zmíněné v začátcích této kapitoly. Jedná se o zákon č.155/1998 Sb., ve znění zákona č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ze kterého jsem čerpala při psaní 2. kapitoly a dále o zákon č. 563/2004 Sb., který byl novelizován zákonem č. 198/2012 Sb., o pedagogických pracovnících.

II Praktická část

5 Začínající učitel na základní škole pro sluchově postižené

V rámci praktické části mé bakalářské práce se díky poskytnutým rozhovorům s 5 začínajícími učiteli pokusím nastínit, s čím se začínající učitel může setkat během začátků své pedagogické kariéry. Dále se budu snažit zhodnotit, jestli se lze na některé problémy či obtížnější situace připravit již během studia na vysoké škole a tím i některým obtížím předcházet anebo vše ukáží až praxí získané zkušenosti a dovednosti.

5.1 Vymezení cílů výzkumu, hypotézy výzkumu, techniky zkoumání

Cíle výzkumu

Hlavním cílem práce je vymezení možných nedostatků v kvalitě vysokoškolské přípravy budoucích učitelů a určit základní problémy a obtížné situace, se kterými se může začínající učitel během svého pedagogického působení setkat.

Výzkumný vzorek

Obsahem výzkumného vzorku je 5 učitelů na základní škole pro sluchově postižené, kdy se až na jeden případ jedná o ženy. Zkoumaní respondenti pracují v oboru v rozsahu od 1 roku do 5 let. Ve třech případech se jedná o učitele na 2. stupni základní škole pro sluchově postižené a ve dvou případech o učitele na 1. stupni základní školy pro sluchově postižené. Respondenti A a B působí na stejné škole. Stejně tak respondenti D a E. Školy I. a II. jsou na Moravě, škola III. se nachází v Čechách.

Techniky zkoumání

Praktická část je zpracována formou kvalitativního výzkumu. Z metod, které kvalitativní výzkum zahrnuje, jsem zvolila rozhovor.

Kompromisem mezi strukturovaným rozhovorem a nestrukturovaným rozhovorem je rozhovor polostrukturovaný. U takového rozhovoru je stanoveno základní obsahové téma a otázky, ale průběh je uvolněný a další otázky mohou vznikat až v průběhu samotného rozhovoru (Gavora, 2010).

Pro tento účel jsem zvolila právě částečně standardizovaný rozhovor. Rozhovory jsou uskutečněné pomocí osobního setkání, ať už na půdě škol či jiném domluveném místě (3 rozhovory). Některé rozhovory jsou uskutečněné za pomoci internetové komunikace z důvodu větší vzdálenosti pracoviště respondenta. V těchto případech se rozhovor uskutečnil přes Skype (2 rozhovory). Rozhovory proběhly v českém jazyce. Záznamy rozhovorů byly nejdříve napsány na papír nebo zachyceny na diktafon, poté přepracovány a přepsány do praktické části. Jednotlivé rozhovory trvaly 2-3 hodiny. Některé z respondentů znám ze svých praxí a hovořili jsme o problematice již tam. Samotné rozhovory se uskutečnily v průběhu března 2014. Interpretace výsledků je zpracována do jednotlivých oblastí, nikoli přesně dle pokládaných otázek, které jsou uvedeny v příloze.

Finální podoba přepracovaných rozhovorů je zcela anonymní, z toho důvodu v mé práci nebudou uváděny žádná jména osob ani názvy konkrétních zařízení.

5.2 Interpretace výsledků

5.2.1 Paní učitelka A, 2. stupeň základní školy pro sluchově postižené, I. škola

Absolvované studium

Vystudovala obor Výchovná a humanitární činnost na Střední pedagogické škole v Boskovicích. Vysokou školu absolvovala v Olomouci na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého, kde po 5 letech úspěšně dokončila studium oboru Speciální pedagogika pro 2. stupeň ZŠ a SŠ a Český jazyk se zaměřením na vzdělávání. V současné době studuje dálkově další obor na Přírodovědecké fakultě.

Vysokoškolské praxe

Během svého vysokoškolského studia absolvovala praxe na běžných i speciálních školách. Uvádí, že jich bylo dostatečné množství, i když praxe krátkodobého charakteru neměly takový efekt, jako praxe souvislé. Na praxích jí přišlo, že bylo vyžadováno příliš výstupních materiálů a požadavků, které zabíraly hodně času, jenž mohl být lépe využit na samotné přípravy hodin. Ráda by si v té době s přípravami pohrála, ale jak uvedla, tak den není nafukovací a čas kradlo sepisování jiných dokumentů. Papírování považuje za největší problém praxí, i když uznává, že některé dokumenty jsou nezbytné.

Vnímané nedostatky během studia

Když jsem se zeptala, co jí v rámci studia na VŠ chybělo, tak po krátkém zapřemýšlení odpověděla, že metodika a vysvětlila mi to na následujícím příkladu. „*Teorie je sice krásná věc, ale naučte dítě vyvozovat hlásky nebo číst, když to sami umíte jen teoreticky. Studovala jsem vysokoškolskou úroveň češtiny a nelze tak pominout fakt, že pracuji na škole, kde jsem ráda, že žáci bez větších obtíží porozumí čtenému textu. Zarážející je i to, že mi za celých pět let studia nikdy nikdo neřekl, co dělat v případě, že vás žák například fyzicky napadne, jak se zachovat, když dává veřejně najevo své sexuální potřeby nebo jak si poradit s aplikací RVP, které absolutně nebere ohled na potřeby žáků se specifickými vzdělávacími potřebami.*“

Současné pracovní působení

Paní učitelka A působí na pozici učitelky prvním rokem. Původně měla pracovat jako asistentka učitele, ale příhodně se uvolnilo místo vyučujícího českého jazyka, což respondentka brala jako malý zázrak. Částečně tedy vyučuje předměty, na které má aprobaci. Dostala totiž na starost i ruční práce a vaření a je za to ráda, sama se tak učí něčemu novému,

a když k ní na hospitaci přišla paní zástupkyně, tak se o její práci vyjádřila velmi pochvalně. Díky tomu mohla nabýt přesvědčení, že svou práci dělá dobře.

Vzpomínky na pocity z pedagogických začátků

Dále jsem se dotazovala, jaké zažívala pocity během prvních dnů v práci, jaké z toho má dojmy. Paní učitelka nečekala, že to bude někdy tak moc únavné a že bude muset pracovní záležitosti řešit i po pracovní době. Všechno se na ni sesypalo, bylo strašně moc nového a bojovala s pocitem, jestli všechno vůbec zvládne. Dobré bylo, že společně s ní nastoupil ještě jeden nováček a mohla všechny své pocity sdílet s někým, kdo se cítil úplně stejně, a tudíž danou situaci zvládali mnohem lépe. Měla velký strach, že udělá nějakou zásadní chybu, ale nic takového se nestalo a časem se jí podařilo dobře zapadnout. Když se uklidnila, tak své práci zcela propadla. Práce ji baví a naplňuje. Jednu dobu se bála, že o práci přijde, a to ve chvíli, kdy se vracela kolegyně, místo které nastoupila, z mateřské dovolené. Paní ředitelka se nakonec rozhodla nechat si na škole obě dvě paní učitelky. V té době si uvědomila, jak velký je dnes konkurenční boj na trhu práce, a jak velké měla štěstí.

Ze začátku se nejvíce bála o bezpečnost žáků a také toho, že ji žáci nebudou respektovat a vzniknou komunikační bariéry. Jak vtipně dodala, tak se nakonec ukázalo, že větší problém je domluvit se s dospělými, než s dětmi.

Pokračovala jsem otázkou, zda bylo v začátcích něco, na co nebyla vůbec připravená. Odpověděla, že toho byla spousta. Musela se naučit, že její hodiny nikdy nebudou dokonalé. Výuku často mohou narušit individuální zvláštnosti žáků – jejich momentální rozpoložení a změny nálad, a tak se učí nebýt perfekcionista.

Pracovní kolektiv

Pracovní kolektiv hodnotí jako dobrý. V začátcích jí zkušenější kolegové pomáhali, ale i tak se našly věci, na které si musela přijít sama, za což je i ráda. Není typem člověka, který by chtěl všechno pod nos a na stříbrném podnose. Problém však vidí v interakci nadřízený versus podřízený, v některých chvílích i na stejných pracovních pozicích. „*Když je člověk mladý a aktivní, dívají se na něj někteří skrz prsty a jiní toho naopak zneužívají.*“

Znalost znakového jazyka

Při nástupu do zaměstnání její úroveň dostatečná nebyla. Nyní znakový jazyk ovládá natolik, že se s žáky dorozumí, ale netvrdí, že jej ovládá dokonale. V práci mají kurz znakového jazyka, kam chodí. Ze začátku měla velké plány, jak se jej naučí perfektně

samostudiem, ale protože momentálně studuje dálkově přírodopis, je ráda, že se alespoň chvíli nemusí nic učit.

Hodnocení náročnosti práce speciálního pedagogika, řešené problémy, domácí přípravy

Udává, že postupem času některé problémy vymizí a práce je snazší, zvláště po stránce tvorby příprav. Ze začátku jí domácí příprava trvala strašně dlouho a nestíhala krom práce nic jiného, ale: „*Člověk se zaučí, zaběhne a jde to jako po másle*“. I přesto jí přípravy doma zaberou dvě, tři hodiny denně. Většinou ale přípravy tvoří nárazově, aby měla více času i na jiné věci. Nejnáročnější na této práci je čas práci věnovaný a psychické i fyzické nároky. Stále prý trochu bojuje s trpělivostí, které při této práce není nikdy dost. Časem nové problémy nepřibývaly, ale situace ano. Nikdy dopředu nelze odhadnout, jak se ten den budou žáci chovat, kolik práce s nimi stihne, a s čím se bude muset potýkat. I když žáky již dobře zná, vždy ji dokáží něčím překvapit. Na práci učitele se jí nejvíce líbí práce sama s celou její rozmanitostí.

Vztah s žáky, specifika práce s nimi

S žáky má skvělý vztah, kamarádský. Je zatěžko určit, kde je míra mezi kamarádstvím a autoritativním přístupem. Stále ji ještě hledá. Přísnost na jejich svěřence prý ale neplatí. Jak uvedla, tak na ni „*reagují podrážděně a víc se zabejčí, než když jim takzvaně mažu med kolem pusy*“. Někdy tak práci hodně ztěžují, ale když tomu tak není, pomáhají jí udržet mladistvou, pozitivní a optimistickou náladu.

Na otázku, zda se její nepřipravenost do hodiny odráží na vzdělávání žáků, odpověděla, že někdy ano. Jsou hodiny, kdy třeba nezná potřebné znaky nebo si hodinu dostatečně nepromyslí. Snaží se tak improvizovat, a jak uvedla, často to není vůbec na škodu.

Rodiče žáků

Dlouze jsme se poté bavily o komunikaci s rodiči žáků. Jsou mezi nimi hlavně opačné extrémy. Buď jsou rodiče nekomunikativní, anebo komunikativní až příliš. Někteří by si nejraději dlouho povídali, zatímco paní učitelka už má být dávno ve výuce. Někteří žáci rodiče nemají, vše se řeší přes ústavní vychovatele, což je na dálku mnohdy obtížné.

Vztah ke komunitě Neslyšících

„*Pozitivní, i když opatrný. Stále nevím co vše od nich čekat. Žáci jsou většinou fajn, dospělí Neslyšící jak kdy. Někdy je s nimi velmi těžká domluva. Myslím tím lidsky. Ale to se netýká jen Neslyšících. Takoví se najdou i mezi námi slyšícími.*“

Otázky závěrem

Kdyby měla možnost něco změnit, práce by to rozhodně nebyla. I když ji svěřenci často totálně unaví nebo vyvedou z míry, stejně tak dobře ji dokáží i nabít a dobře naladit. Za nejcennější radu, kterou kdy do praxe dostala, považuje tuto: „*Dávej si pozor na to, co před kým říkáš a drž se svého kopyta.*“

5.2.2 Pan učitel B, 2. stupeň základní školy pro sluchově postižené, I. škola

Absolvované studium

Střední školu vystudoval na Stavební průmyslové škole v Lipníku nad Bečvou. Vysokou školu absolvoval v oboru Speciální pedagogika a Technická a informační výchova na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého. Zvažuje dálkové studium českého jazyka.

Vysokoškolské praxe

Praxe vykonal ve stejném rozsahu (se kterým je spokojený), jako paní učitelka A. Líbilo se mu rozdělení praxí na jednotlivé pédie a možnost volby praxí. Některé praxe kratšího rozsahu mu přišly zbytečné. Nejvíce mu daly praxe souvislé, které trvaly 3 týdny. Vzpomínal na jednu uvádějící paní učitelku, která mu dávala hodně volného prostoru pro seberealizaci, aby si mohl vyzkoušet, o čem všem tato práce je. „*Škoda jen, že takové nebyly všechny. Narazil jsem i na takovou, která už jen z jejího chování a vystupování, tu práci nemohla mít ráda.*“

Vnímané nedostatky během studia

Během studia vysoké školy postrádal informace a praktické příklady, které by usnadnily období prvních měsíců v práci. Například záležitosti ohledně vedení třídní knihy a vyřizování různé dokumentace, která učitele přímo zahltí. Dále mu chyběly rady ohledně zvládání a řešení problémových situací, kterým se v tomto oboru nelze vyhnout.

Současná situace

Pan učitel B pracuje na základní škole pro sluchově postižené třetím rokem a učí teoretické předměty, včetně těch, na které má aprobaci. Je to jeho první pracoviště, třídním učitelem je první rok.

Vzpomínky na pocity z pedagogických začátků

Během prvních dnů v zaměstnání se potýkal s mnohými problémy. Ve třídě měl žáka s autismem a trvalo, než si k sobě našli cestu, což narušovalo chod celé třídy, i když se snažil,

aby to třída pociťovala minimálně. Pana učitele to hodně vyčerpávalo, a proto byly jeho začátky těžší. Zda dojmy jiných začínajících učitelů byly podobné, nemůže objektivně zhodnotit. Záleží na osobnosti a vlastnostech každého učitele, co pociťuje jako problém a co nikoli. Obával se přístupu vedení školy a dělala mu problém komunikace s nadřízenými, k čemuž více nedodal, ale je si vědom, že na tom stále musí pracovat. První dny mu otevřely oči a uvědomil si, že učitelství není snadná práce.

Pracovní kolektiv

Kolegové mu radili s komunikací ve třídě a s porozuměním s autistickým žákem. V pracovním kolektivu je spokojený. Vtipně poznamenal, že jelikož je jeden z mála mužů v pedagogickém kolektivu, má tak dobré postavení a práci mu nikdo z kolegyň nijak nestěžuje. Má se všemi dobrý vztah.

Znalost znakového jazyka

Znakový jazyk ovládá dobře. Během studia si nakoupil materiály a učil se hodně samostudiem. I přes tuto snahu, však měl v začátcích komunikační problémy s žáky. Dnes je jeho úroveň znalosti dostačující. Spolu s paní učitelkou A navštěvuje kurz pořádaný pro zaměstnance školy.

Hodnocení náročnosti práce speciálního pedagoga, řešení problémů, domácí přípravy

Počáteční problémy časem a s přibývajícími zkušenostmi vymizely. Zmínil, že se stále bude potýkat trochu se svou osobností. Dále pak s individualitou jednotlivých žáků, ale to nelze brát jako problém, k práci to patří a každý den přinese něco nového. Na práci se mu právě tato rozmanitost líbí a bere ji jako výzvu. Nové problémy nepozoruje.

Na své práci vidí náročnou přípravu na vyučování, které se věnuje v průměru 3 hodiny denně. Uznává, že kdyby nebyl takový perfekcionista a nechtěl pro své žáky všechno dokonale připravené a doladěné do detailů, tak by ušetřil spoustu času. Stále čeká, kdy ho ta preciznost přejde, ale jak sám řekl: „*Čekám 3 roky a pořád nic. Znáte to pořekadlo se starým psem? Budu se s tím muset smířit.*“ Útěchou mu je zpětná vazba od žáků, kteří jeho práci dokáží ocenit.

Vztah s žáky a specifika práce s nimi

Je rád, že časem odpadly komunikační problémy ve třídě. „*Berou mě dobře, dovolím si tvrdit, že mě mají hodně rádi. Atmosféra i třídní klima je dobré, problémy jsou již minimální.*“ Jeho žáci mu pomohli uvědomit si životní hodnoty a pohled na život. Díky svému perfekcionismu se mu nestává, že by do hodiny přišel nepřipravený.

Rodiče žáků

Závažné problémy s nimi nemá. Vadí mu, že někteří rodiče dělají za své děti doma naprosto všechno. Nejsou zvyklí na samostatnost v úkonech, ve kterých by samostatní být měli. Ale jak pan učitel B dodává: „*Nechci je soudit. Neumím si sám sebe představit v jejich situaci, tak nevím, jak by se choval na jejich místě.*“

Vztah ke komunitě Neslyšících

Ke komunitě Neslyšících nemá žádný specifický vztah, pouze je respektuje.

Otázky závěrem

Práce pana učitele baví a neměnil by ji, kdyby tu možnost měl.
Za nejcennější radu, kterou kdy do praxe dostal, považuje tuto: „*Nehledej problémy jen v dětech. Zaměř se i na sebe a na okolí, ve kterém se děti pohybují.*“

5.2.3 Paní učitelka C, 2. stupeň základní školy pro sluchově postižené, II. škola

Absolvované studium

Střední školu vystudovala na Arcibiskupském gymnáziu v Praze a dále absolvovala vysokou školu na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, a to obor Speciální pedagogika. Paralelně studovala dálkově matematiku.

Vysokoškolské praxe

Když jsme se bavily o praxích, říkala, že jich bylo nejspíš míň než teď, ale že jí rozsahem i obsahem stačily. Byl problém sehnat praxi přesně tam, kam chtěla nejvíce, ale nakonec se vždycky něco našlo. Ocenila by více souvislých praxí.

Vnímané nedostatky během studia

Během studia jí chyběl rozsáhlejší kurz znakového jazyka. Dále postrádala metodiky všeobecně vzdělávacích předmětů. Když nastoupila do práce, nevěděla pořádně jak který předmět učit, jak danou látku žákům vysvětlit.

Současná situace

Paní učitelka C působí na základní škole pro sluchově postižené 3 roky a je to její 1. pracoviště. Pracuje u žáků se sluchovým postižením v kombinaci s mentální retardací. Nerada si v životě zvyká na nové věci a v zaměstnání je spokojená, tak neměla nikdy důvod přemýšlet o změně. Vyučuje matematiku a přírodopis. Svou aprobaci v práci využívá pouze částečně.

Vzpomínky na pocity z pedagogických začátků

„*První dny byly hlavně psychicky náročné. Zejména kvůli nutnosti poznat komunikační systémy žáků a rychle do nich proniknout, což bylo daleko náročnější, než samotná příprava vyučovacího obsahu a pomůcek.*“ Obávala se, že s žáky nedomluví a nepozná jejich potřeby (z důvodu různých komunikačních systémů). Od svých bývalých spolužáků věděla, že začátky byly těžké pro všechny. Až časem se k tomu může učitel dopracovat a to hlavně delším pozorováním žáků a nabýváním zkušeností. V začátcích hodně bojovala se svojí úrovní znakového jazyka, kterou jako absolvent fakulty neměla na dostatečné úrovni a učila se tzv. za běhu. Když jsem se zeptala, zda bylo něco, na co nebyla vůbec připravená, tak to byl fakt, že se život ze dne na den úplně změní.

Pracovní kolektiv

V začátcích pomoc od kolegů nepozorovala, jak sama řekla: „*Plácala jsem se v tom v podstatě sama.*“ Jak ale dodala, tak si na vše chtěla přijít sama. Mluvila o štěstí, že v dnešní době pracuje na místě, kde není problémové vedení a ani mezi kolegy se zatím žádný „škodič“ nenašel. Je za to moc ráda.

Znalost znakového jazyka

V začátcích nedostačující. Věděla, že je to bariéra, kterou musí vyřešit co nejrychleji. Dostala možnost kurzu, který jí v zaměstnání proplatili. Dnes je úroveň znalosti dostačující.

Hodnocení náročnosti práce speciálního pedagoga, řešení problémů, domácí přípravy

Že by problémy odezněly s narůstající praxí a zkušenostmi, si paní učitelka nemyslí. „*Stále přicházejí nové požadavky a změny, člověk začíná pořád od začátku*.“ Pořád se bude potýkat s tím, že nejsou všechny materiály k dispozici. Hodně pracovních listů nebo programů pro interaktivní tabuli si vytváří sama, což je to časově náročné a psychicky vyčerpávající. Problém a náročnost práce vidí v naprosto nesmyslném zahlcování učitelů administrativou, která zabírá čím dál více času. Na druhou stranu se jí líbí možnost občas využít různé projekty pro získání financí k jejich nejrůznějším nápadům.

Denně jí přípravy zaberou tak 3 hodiny, o víkendu i hodin 5. K tomu je potřeba přičíst čas věnovaný čtení mailů – nabídky vzdělávacích kurzů, sledování webů MŠMT, RVP, hledání projektů aj.

Vztah s žáky a specifika práce s nimi

Její žáci ji mají rádi, mají kamarádský vztah, ve kterém ale existuje respektování jejího postavení. Na některé je takový spoleh, že jsou její vnější pamětí, a vše jí připomínají. Při jejich postižení dochází k různým konfliktům, neboť každý žák má své limity, což narušuje chod výuky, ale nebere to jako stěžování její práce. Zastává názor, že to k její práci neodmyslitelně patří. Na výuku přichází zodpovědně připravena, ale nikdy nelze dopředu určit, co si pro ni žáci připraví.

Rodiče žáků

Komunikaci s rodiči popisuje jako hodně individuální. Jsou případy, kdy jsou rodiče přiměřeně aktivní. Dostaví se, když mají a komunikace s nimi je na rozumné úrovni. Najdou se ale i případy, kdy je to, jak sama řekla: „*Někdy je to s rodiči těžší, než s jejich potomky.*“ Setkala se i s případy, kdy rodičovská péče byla přehnaně starostlivá, a žák byl zvyklý na pomoc jiných v úkonech, které by měl zvládat bez problémů sám.

Vztah ke komunitě Neslyšících

Ke komunitě Neslyšících má vztah jako ke kterékoli jiné, respektující. Jinak zvláště její existenci nevnímá.

Otázky závěrem

Práce ji baví, i když poslední roky její nadšení kazí přibývající administrativa. Práci ve speciální pedagogice by si vybrala kdykoli znovu, neumí si představit práci někde jinde.
Za nejcennější radu, kterou kdy do praxe dostala, považuje tuto: „*Čím větší cíl máš před sebou, tím větší trpělivosti a menších kroků bude třeba.*“

5.2.4 Paní učitelka D, 1. stupeň základní školy pro sluchově postižené, III. škola

Absolvované studium

Střední škola vystudovala na gymnáziu ve Šternberku. Je absolventkou pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, oboru speciální pedagogika a matematika.

Vysokoškolské praxe

Praxe probíhaly již od prvního ročníku v rámci poznávacích kurzů, seminářů. Samotné praxe pak probíhaly formou náslechů a praxí souvislých. Domnívá se, že jejich množství bylo dostatečné.

Vnímané nedostatky během studia

„Myslím, že studium splnilo všechny mé požadavky od praxe až po teorii. Chyběla mi akorát důslednost znakového jazyka.“

Současná situace

Paní učitelka D pracuje na základní škole pro sluchově postižené 5. rokem, je to její 1. pracoviště a chystá se na mateřskou dovolenou. Učí všechny předměty, které mají její žáci 4. ročníku v rozvrhu.

Vzpomínky na pocity z pedagogických začátků

„*První dojmy byly, že teorie z vysoké školy se úplně lišila s praxí, kterou jsem získávala jako začínající učitel. Na škole vás nenaučí hlavním lidským složkám, které jsou potřeba u neslyšících, jako jsou empatie, trpělivost, ochota, neustálé opakování a důslednost.“* Z doslechu ví, že tyto komplikace zažívá většina začínajících učitelů. Její obavy byly zaměřené právě na komunikaci s žáky, jestli vyznakuje znaky správně a nedopustí se nějakého omylu. Musela dále zapracovat na svojí trpělivosti, se kterou vnitřně bojovala.

Pracovní kolektiv

Kolektiv celkově hodnotí jako dobrý. Občas se najdou v čistě ženském kolektivu nějaké nesrovnalosti, ale vždy se zatím vše uklidnilo. V začátcích jí kolegové slovně poradili, ale zbytek už byl na ní.

Znalost znakového jazyka

Momentálně je již znalost dostačující. Základy se naučila na vysoké škole, další znaky v rámci znakového kurzu během prvního roku v zaměstnání. „*Neslyšící používají zkrácené znaky, dvě tři slova spojí v jednom znaku, což v kurzu chybělo a měla jsem s tím značné obtíže.“*

Hodnocení náročnosti práce speciálního pedagoga, řešení problémů, domácí přípravy

S postupem času je její práce snazší, než v začátcích. V zaměstnání se zaběhla a co prve považovala za problém, dnes řeší bez většího pozastavení se nad danou věcí. Přesto řekla, že: „*Občas se mi zdá, že učitel nemůže plnohodnotně stíhat práci i osobní život.“* Často řeší pracovní záležitosti ještě po pracovní době. Na práci se jí líbí možnost sledovat pokroky svých žáků, i když jsou to pokroky malé. Náročná jí práce přijde zejména po psychické stránce.

V začátcích se do výuky připravovala několik hodin denně. Když se ve vyučovacích předmětech lépe orientovala, čas domácích příprav se zkrátil průměrně na hodinu denně.

Vztah s žáky a specifika práce s nimi

Žáci ji mají rádi a počáteční problémy s komunikací žáků mezi sebou jsou pryč. U svých žáků si získala respekt a atmosféra během vyučování je přátelská. V začátcích ji žáci pomáhali s komunikací, když ještě neměla pořádně zažité používání znakového jazyka. Jsou sice často nepředvídatelní a kvůli různým stupňům sluchového postižení musí kombinovat více komunikačních technik, ale jak dodala: „*S tím se musí počítat.*“ Občas se stane, že přípravy do hodin nestíhá, a tak přichází na řadu improvizace, ale není si vědoma toho, že by se kvalita výuky tímto faktem nějak zhoršila.

Rodiče žáků

Podle paní učitelky nelze škatulkovat všechny rodiče stejně. Jsou tací, kteří jsou komunikativní a mají o své děti zájem, ale bohužel se najdou i rodiče, kteří o své děti zájem moc nejeví, nespolupracují se školou ani se speciálněpedagogickou poradnou.

Vztah ke komunitě Neslyšících

Její vztah k této komunitě je velmi kladný. Přistupuje k nim citlivě, komunikuje v jednodušších větách a více využívá názornosti pro lepší dorozumívání.

Otázky závěrem

Práce ji velmi naplňuje a uspokojuje. Líbí se jí, že se nejedná o stereotypní práci. Každý den je jiný a pokaždé ji může některý z žáků překvapit. Práci s žáky se sluchovým postižením si vybrala, protože ji láká pronikání do jejich světa, který je velmi odlišný od světa slyšící populace.

Za nejcennější radu, kterou kdy do praxe dostala, považuje tuto: „*Trpělivosti není nikdy dost.*“

5.2.5 Paní učitelka E, 1. stupeň základní školy pro sluchově postižené, III. Škola

Absolvované studium

Vystudovaná střední škola na Cyrilometodějském gymnáziu v Brně. Vysokou školu absolvovala na Univerzitě Karlově, obor Speciální pedagogika. Paralelně dálkově studovala Sociologii na téže univerzitě.

Vysokoškolské praxe

„*Praxe byla, nicméně dle mého názoru v nedostatečném rozsahu. Na druhou stranu je jasné, že studenti na praxi nemají mnoho kompetencí, což stěžuje situaci poznat, jak dané zaměstnání doopravdy funguje.*“ Praxi měla souvislou a poté několik dvoudenních či jednodenních.

Vnímané nedostatky během studia

Nedostatek praxe. „*Teorie nebyla dostatečnou přípravou na povolání.*“ Až během přímé práce se setkala s dokumentací, se kterou se každý učitel v práci potýká.

Současná situace

Paní učitelka E pracuje 2. rokem a je to její první pracoviště. Učí na prvním stupni, je třídní učitelkou 5. třídy. Svou aprobaci v práci využívá pouze částečně.

Vzpomínky na pocity z pedagogických začátků

Paní učitelka má zažitou zkušenost s jedním žákem, který byl zlý a neempatický. V začátcích kariéry to byla hodně nemilá situace. Udává, že začátky každého učitele jsou náročné, některé více, jiné méně. Zažívala bezmoc a problémy s porozuměním znaků některých žáků. „*Vysoká škola nepřipraví na to, co vás čeká v zaměstnání. Je to strašně velká změna, na kterou je třeba si rychle zvyknout.*“ Nebyla připravena na tak velkou změnu, ale nakonec vše zvládla.

Pracovní kolektiv

V začátcích hodně pomohly starší kolegyně, které znaly chod školy i žáky. Byly moc hodné a empatické. Mrzí ji jen, že vedení školy se snaží rozložit kolegialitu, aby si každý „*pracoval jen sám na sebe*“. Vidí v tom problém čistě ženského vedení školy.

Znalost znakového jazyka

Její znalost znakového jazyka je na výborné úrovni. Je tlumočníkem. Přesto někdy pociťuje v komunikaci s dětmi určité problémy s porozuměním. Mají své vlastní znaky nebo jejích znakování není provedené tak, jak by mělo. V tomto shledává jednodušší komunikaci s dospělými. Znakový jazyk se naučila v České unii neslyšících a v Pevnosti (České centrum znakového jazyka).

Hodnocení náročnosti práce speciálního pedagoga, řešení problémů, domácí přípravy

Postupem času neregistruje žádné problémy ani nespokojenost. Zvykla si na každodenní rutinu a proměnlivé chování žáků, které bere jako samozřejmost. Líbí se jí dynamika práce,

stále se učí něčemu novému. Občas má problémy s trpělivostí, ale nedává to navenek znát. „*Každý žák je individuální a je potřeba se naladit a někdy rozkrájet. Bez jistého výsledku.*“ Čím déle učí, tím jí práce přijde jednodušší na přípravu, na zvládání výchovných, kázeňských, sociálních i rodinných problémů. Žáci sice přichází noví a mají čím překvapit, ale zkušenosti z minulých případů práci usnadňují. Učitelství hodnotí jako psychicky náročnou práci. „*Učitel musí být soustředný, trpělivý, snažit se být žákům učitelem, ale také přítelem, kterému mohou věřit.*“ Neumí si ale představit, že by místo s lidmi pracovala se stroji. Domácí přípravy jsou pro ni důležité, zaberou jí 2 hodiny denně.

Vztah s žáky a specifika práce s nimi

Říká, že je těžké hodnotit sama sebe a svou práci, ale přijde jí, že si získala autoritu a atmosféra ve třídě je dobře fungující a příjemná. Žáci jí pomáhají v sebezdokonalování. „*Pracuji na sobě, měním se, přemýšlím nad svým jednáním, učím se rychle se přizpůsobit dané situaci. Je to náročné, ale moji žáci mě motivují.*“ Neřekla by, že jí žáci práci stěžují, ne vědomě. Nestává se, že by byla na vyučování nepřipravená.

Rodiče žáků

Přístup rodičů je hodně individuální, na výjimky nekonfliktní. S velkými obtížemi se zatím nesetkala. Stejně tak jako jiní respondenti, i ona se setkává s případy, kdy kvůli přehnané starostlivosti rodičů jsou žáci v určitých ohledech nesamostatní.

Vztah ke komunitě Neslyšících

Její vztah hodnotí jako vcelku kladný. Má mezi Neslyšícími pár kamarádů, kteří jí na danou věc poskytli náhled.

Otázky závěrem

Svoji práci má ráda. O změně by přemýšlela jen z ekonomického pohledu, který ač je pro ni důležitý, tak není ten hlavní.

Za nejcennější radu, kterou kdy do praxe dostal, považuje tuto: „*Učitelství je poslání a ne povolání, je třeba vykonávat jej s láskou.“*

5.3 Závěr výzkumného šetření a doporučení pro speciálněpedagogickou praxi

V bakalářské práci je uvedeno 5 rozhovorů se začínajícími učiteli na základní škole pro sluchově postižené. Na základě těchto rozhovorů jsem se snažila rozebrat práci učitele a základní problémy, se kterými se začínající učitel může setkat, a zda by některým komplikacím nešlo předejít již v době studia na vysoké škole.

Z výsledků výzkumu nelze vytvořit celoplošný údaj, který by o něčem vypovídal, ale mohu uvést, že odpovědi respondentů se ve spoustě faktů podobají.

První oblastí jsou **komunikační kompetence ve znakovém jazyce**. Jistě se mnou bude každý souhlasit, když napíši, že plnohodnotná komunikace je jednou z hlavních podmínek úspěšného vzdělávání. Všichni dotazovaní učitelé, až na paní učitelku E, nastupovali do zaměstnání za situace, kdy jejich znalost znakového jazyka nebyla dostatečná. Udávají, že v současné době je jejich znalost již dostačující. Ale co přesně znamená dostačující?

Nedá se to brát jako měřítko, jelikož záleží na nárocích jednotlivých škol, jaká úroveň znalosti je dostačující. Domnívám se, že kvalitní znalost znakového jazyka u učitele je nezbytná z mnoha důvodů. Učitel je osoba, která ovlivňuje a formuje komunikační kompetence žáků. Důležitý je i fakt, že většina žáků se sluchovým postižením pochází z rodin, které komunikaci znakovým jazykem neovládají nebo pouze v omezené míře. Předpokládala bych, že žák zařazený do základní školy pro sluchově postižené bude v budoucnu vyhledávat a navazovat kontakty mezi lidmi se sluchovým postižením a ovládání znakového jazyka na dobré úrovni bude pro tyto životní cíle nezbytné. V neposlední řadě má učitel, s dobrou úrovní znakového jazyka u žáků se sluchovým postižením lepší postavení a dříve si získá respekt. Z mého pohledu by tedy bylo ideální, kdyby studenti vysokých škol absolvovali intenzivní kurz znakového jazyka před nástupem do zaměstnání, tedy již během svého studia, i když si uvědomuji, že situaci často komplikuje skutečnost, že studenti postrádají jasnou představu o svém budoucím povolání, neboť studium speciální pedagogiky poskytuje více možností pro výběr povolání.

Další důležitou oblastí je **vzdělávání budoucích učitelů**. Dotazovaní učitelé se shodli, že během studia na vysoké škole postrádali určitou přípravu z metodiky všeobecně vzdělávacích předmětů. Když nastoupili na pozice učitelů, potýkali se s problémy, jak přesně své žáky učit, jak jim látku správně vysvětlit a znázornit. Další nedostatek vnímali v řešení různých situací. Jak se zachovat v krizové situaci? Jak ji vyhodnotit a rychle a adekvátně

vyřešit? Může se jednat o problémového žáka, problémové rodiče, spory mezi žáky aj. Nebo například jak komunikovat s rodiči na třídních schůzkách. Nevím jak těžká a složitá by byla realizace, ale myslím, že provádění názorných modelových situací na vysoké škole by budoucím pedagogům ušetřilo spoustu komplikací.

Chybí též bližší seznámení se se školními dokumenty, jako je třeba vedení třídní knihy, tvorba individuálně vzdělávacího plánu, jak si poradit s aplikací RVP, které, jak uvedla paní učitelka A, neberou ohled na potřeby žáků se specifickými vzdělávacími potřebami. Studenti by se k tomuto papírování měli dostat během praxí, které absolvují. Mít možnost do dokumentů nahlédnout. Ne vždy je to během praxe umožněno a v případě, že ano, nepřijde mi to jako dostačující. Studenti by si například sami mohli vyzkoušet tvorbu fiktivních dokumentů.

Důležitý je z mého pohledu i **vztah učitelů ke komunitě Neslyšících**. Nezbytný a klíčový je citlivý přístup k individuálním potřebám žáků se sluchovým postižením, což není v maximální míře možné bez kladného vztahu ke komunitě Neslyšících. Mělo by docházet k oboustrannému respektování se a navazování dobrých mezilidských vztahů.

Uzavřela bych to tím, co je pro každého učitele nejdůležitější, bez čeho učitel svou práci nikdy neodvede kvalitně. Mám na mysli **kladný vztah k dětem**. Během svého života jsem si uvědomila, že práce s dětmi není pro každého. O to více to platí o práci s postiženými dětmi. Znám spoustu lidí, kteří práci s dětmi nevyhledávají a též takové, kterým by práce s postiženými dětmi byla nepříjemná. Bez vlastního zájmu o děti a láskyplného vztahu k nim, práce s nimi nemůže dosahovat dobré kvality a oboustranného užitku.

Nechci, aby tato práce vyzněla jen jako nějaký požadavek o nápravu pociťovaných nedostatků studenty, směřovaný ke katedrám speciální pedagogiky. Myslím si, že ať vysoké školy poskytnou svým studentům cokoli, tak stejně většina úspěchů je na rozhodnutí a postojích studentů samotných. Zda jim ve výsledku půjde pouze o způsob obživy nebo o něco více. Jestli se jako učitelé budou ochotni dále vzdělávat a rozvíjet své dovednosti, znalosti a potenciál, čímž zkvalitní svoji práci s dětmi a vše bude vést k oboustranné spokojenosti a užitku.

Závěr

Sluch je pro každého z nás nenahraditelný. Získáváme díky sluchu kvanta informací z okolního prostředí a celý tento proces nám přijde přirozený a běžný. Ovšem jen do chvíle, než se setkáme s osobou se sluchovým postižením nebo sami o sluch přijdeme. Poté se snad každý zamyslí na touto problematikou a nad životem, ve kterém nehraje hudba a není slyšet lidský smích.

Bakalářská práce na téma Začínající učitel na základní škole pro sluchově postižené se v první kapitole, v rámci teoretické části, věnovala problematice sluchového postižení. Zaměřila jsem se na obor surdopedie coby speciálně pedagogickou disciplínu, klasifikaci sluchových vad, jaké dopady může mít na jedince sluchové postižení a na vymezení kultury Neslyšících. V další kapitole je vymezeno dělení komunikačních přístupů a komunikačních systémů, které jsou osobami se sluchovým postižením využívány. Třetí kapitola definuje učitele – jeho osobnost, problematiku jeho práce a v neposlední řadě specifika profese učitele – surdopeda. Poslední teoretická kapitola je zaměřena na vzdělávání žáků a studentů se sluchovým postižením v České republice.

Praktická část se věnovala vnímaným nedostatkům během vysokoškolského studia, které dotazovaní respondenti považovali důležité za zmínění. Dále pak práce vymezila problémové situace, se kterými se pedagog v začátcích své kariéry může setkat.

Z provedeného šetření bylo zjištěno, že začínající pedagogové nedisponují dostatečnou kompetencí v komunikaci českým znakovým jazykem. Svoji znalost českého znakového jazyka získávají většinou až během výkonu svého zaměstnání. Další oblastí, která začínajícího učitele nemine, je seznámení se s metodikou všeobecně vzdělávacích předmětů a vedení školní dokumentace. K tomuto seznámení dochází také až v praxi.

Dle mého názoru jsou během studia získané znalosti jedna věc a osobní přístup věc druhá. Každý, kdo pracuje s dětmi, by si měl uvědomit, že toto zaměstnání není prospěšné pouze jejich svěřencům, ale i jim samotným. Když k práci budou přistupovat s láskou, zájmem a zodpovědností, dostaví se kýžený výsledek a jejich snaživé počínání se jim několikanásobně vrátí.

Seznam použité literatury a zdrojů

BARTOŇOVÁ, M. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2005. 420 s. ISBN 80-86633-37-3.

BARTOŇOVÁ, M. et al. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami VI. = Education of pupils with special educational needs VI*. 1. vyd. Brno: Paido, 2012. 327 s. ISBN 978-80-7315-235-2.

DYTRTOVÁ, R., KHUTOVÁ, M. *Učitel: příprava na profesi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 121 s. ISBN 978-80-247-2863-6.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GREGORY, S., ed. et al. *Problémy vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. 278 s. ISBN 80-7308-003-6.

HORÁKOVÁ, R. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 159 s. ISBN 978-80-262-0084-0.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Septima, 1999. 395 s. ISBN 80-7216-096-6.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. Díl 2*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998. S. 13-321. ISBN 80-7216-075-3.

KOMORNÁ, M. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2008. 71 s. ISBN 978-80-87153-60-4.

KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka, 2008. 61 s. ISBN 978-80-87153-94-9.

KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2002. 303 s. ISBN 80-246-0329-2.

MÜHLPACHR, P., ed. *Dilemata speciální pedagogiky*. Brno: MSD, 2007. 269 s. ISBN 978-80-7392-012-8.

MUKNŠNÁBLOVÁ, M. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 128 s. Sestra. ISBN 978-80-247-5034-7.

PIPEKOVÁ, J. et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.

POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 69 s. ISBN 80-7168-744-8.

POTMĚŠIL, M. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 217 s. ISBN 80-244-0766-3.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. 481 s. ISBN 80-7178-631-4.

SLOWÍK, J. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 160 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1733-3.

SOURALOVÁ, E. a LANGER, J. *Surdopedie: studijní opora pro kombinované studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 46 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1084-2.

ŠIMONÍK, O. *Příprava budoucích učitelů*: *soubor studií k problematice přípravy budoucích učitelů pro druhý stupeň základních škol.* Brno: MSD, 2005. 95 s. ISBN 80-86633-32-2.

VALIŠOVÁ, A. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 402 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1734-0.

Internetové zdroje:

GONG. *Kolik je v České republice sluchově postižených?* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupný z: <http://www.gong.cz/neco-o-me>.

MACUROVÁ, A. *Problémy vzdělávání neslyšících.* [online]. [cit. 2014-05-29]. Dostupný z: < http://ruce.cz/clanky/65-problemy-vzdelavani-neslysicich>.

Zákon č. 384/2008, o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupný z: <http://www.slu.cz/slu/cz/poradenska-centra/docs/zakon-o-znakove-reci>.

Přílohy

Otázky k rozhovorům:

Absolvované studium a praxe

1. Kde a co jste studoval/a: SŠ, VŠ – specializace
2. Měli jste během studia na VŠ praxe? Bylo jich podle Vás dostatek? Jaké bylo zaměření praxí, jejich náplň a délka?
3. Bylo něco, co Vám v rámci studia na VŠ chybělo? V čem se Vaše očekávání o náplni studia nenaplnilo?

Současné zaměstnání

4. Je toto Vaše první pracoviště? Jak dlouho již učíte?
5. Co učíte? Učíte to, na co máte aprobaci?

Začátky přímé práce

6. Jaké byly Vaše dojmy z prvních dnů? Bylo něco, co jste vůbec nečekal/a? Jaké jste měl/a pocity?
7. Jsou dojmy jiných začínajících učitelů podobné?
8. Čeho jste se v začátcích obával/a na práci s dětmi? Byly tyto obavy oprávněné? S jakými problémy jste se v začátcích musel/a potýkat?
9. Bylo něco, na co jste vyloženě nebyl/a připraven/a? V čem jste na sobě v začátcích musel/a zapracovat?

Hodnocení pracovního kolektivu

10. Pomohli Vám v začátcích Vaši kolegové? Jak byste celkově zhodnotil/a pracovní kolektiv?

Úroveň znalosti znakového jazyka

11. Ovládáte znakový jazyk? Je Vaše znalost znakového jazyka v práci s dětmi dostačující? Kde jste se jej učil/a?

Hodnocení náročnosti práce speciálního pedagoga, řešené problémy, domácí příprava

12. Přijde Vám, že čím déle učíte, tím je práce snazší? Jsou problémy, se kterými se budete potýkat stále? Jaké?
13. V čem vidíte problémy? S čím nejste spokojen/a v práci?
14. Co se Vám naopak jeví jako dobré? Co se Vám líbí?
15. Přibývaly postupem času další problémy/nevyřešené otázky?
16. Co pokládáte za náročné při této práci?

17. Kolik hodin denně Vám zabere domácí příprava? Je pro Vás důležitá?

Vztah s žáky a specifika práce s nimi

18. Jak si myslíte, že Vás děti berou? Podařilo se Vám navodit dobře fungující atmosféru nebo jsou s tím spojeny občasné problémy?
19. V čem Vám pomohli/pomáhají Vaši žáci? Nebo naopak, v čem Vám práci ztěžují?
20. Odráží se Vaše „nepřipravenost“ (problémy, s nimiž se potýkáte) nějak na vzdělá(vá)ní žáků?

Komunikace s rodiči žáků

21. Jaká je komunikace s rodiči žáků? Zhodnotil/a byste většinu rodičů jako nekonfliktní nebo jsou spíše problémoví?

Komunita Neslyšících

22. Jaký je Váš vztah ke komunitě Neslyšících?

Otázky na závěr

23. Kdyby jste mohl/a přehodnotit rozhodnutí o své kariéře, vybral/a byste znovu speciální pedagogiku?
24. Baví Vás tato práce stále tak, jak jste v době výběru kariéry očekával/a?
25. Jakou nejcennější radu jste dostal/a od svých vyučujících na VŠ a nebo od svých stávajících kolegů?

Anotace

Jméno a příjmení:	Silvie Pluhařová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. BcA. Pavel Kučera
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Začínající učitel na základní škole pro sluchově postižené
Název v angličtině:	Novice elementary school teachers of hearing-impaired children
Anotace práce:	Téma této bakalářské práce je Začínající učitel na základní škole pro sluchově postižené. Práce má teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje vymezené pojmy sluchové postižení, surdopedie, klasifikace sluchových vad, dopady sluchového postižení na osobnost jedince, kultura Neslyšících. Dále se kapitoly zabývají komunikací, učitelem, problematikou jeho profese a vzdělávacím systémem v České republice. Praktická část je zaměřena na vymezení problémových aspektů práce začínajícího učitele na základní škole pro sluchově postižené. Cílem práce je vymezení možných nedostatků v kvalitě vysokoškolské přípravy budoucích pedagogů a vymezit základní obtížné situace, ve kterých se začínající učitel může ocitnout.
Klíčová slova:	Sluchové postižení, začínající učitel, komunikace, vzdělávací systém.

Anotace v angličtině:	The topic of this Bachelor's thesis is Novice elementary school teachers of hearing-impaired children. The thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part comprises defined concepts such as hearing impairment "surdopedia", hearing loss classification, the impact of hearing impairment on individual's personality or the culture of the deaf. Furthermore, the chapters deal with communication, the role of teachers and their profession and with the Czech educational system. The practical part is focused on identifying key aspects of a novice teacher's work at an elementary school for hearing-impaired children. The goal of the thesis is to identify potential imperfections in the quality of future teachers' training, as well as basic troublesome situations which a novice teacher might face.
Klíčová slova v angličtině:	Hearing impairment, novice teacher, communication, educational systém.
Přílohy vázané v práci:	Otázky k rozhovorům
Rozsah práce:	45
Jazyk práce:	český